

Joanna Jaśkiewicz

Artystka Anna Bilińska (1854–1893)

Wystawa *Artystka. Anna Bilińska 1854–1893* (26 czerwca – 10 października 2021, kuratorki: Agnieszka Bagińska, Renata Higersberger) to kolejna z dużych monografii przygotowanych przez Muzeum Narodowe w Warszawie. O ile poprzednie prezentowały twórczość artystów powszechnie znanych (Aleksandra Gierymskiego, Olgi Boznańskiej), to tym razem sięgnięto po malarzkę rozpoznawalną niemal wyłącznie w gronie specjalistów. W tym miejscu warto przypomnieć, że nie była to pierwsza wystawa monograficzna Bilińskiej: niemal dokładnie 8 lat wcześniej w Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie miała miejsce ekspozycja *Anna Bilińska. Kobieta* (21 czerwca – 13 października 2013, kuratorka: Anna Król), jej skala była jednak mniejsza niż w przypadku warszawskiego pokazu. Tym razem zaprezentowano prawie 120 dzieł artystki – w tym obrazy olejne, akwarele, pastele oraz rysunki. Duża część pochodzi z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie, które posiada największy zbiór prac Bilińskiej, m.in. dzięki staraniom jej męża, Antoniego Bohdanowicza. Pozostałe prace zostały wypożyczone z polskich i zagranicznych muzeów oraz kolekcji prywatnych. Wśród nich znalazło się wiele dzieł dotąd nieprezentowanych publicznie, co stanowi dodatkową wartość wystawy. Uzupełnieniem były dokumenty, fotografie, a także prace innych artystek, które nadały twórczości Bilińskiej szerszy kontekst.

Wystawa ułożona została w porządku chronologicznym, pokazując drogę rozwoju zawodowego Bilińskiej poczynając od pierwszych prób malarskich i czasów nauki w warszawskiej pracowni Wojciecha Gersona. Wiele uwagi kuratorki poświęciły wątkowi studiów artystki w paryskiej Académie Julian. Jest to zrozumiałe, decyzja o wyjeździe zaważyła bowiem na dalszych losach malarki i otworzyła przed nią perspektywy niedostępne w Warszawie. Na wystawie pokazano szkolne prace – szkice do kompozycji historycznych i studia

1. Fragment okładki książki *Artystka. Anna Bilińska 1854–1893*, red. naukowa Agnieszka Bagińska, Renata Higersberger, projekt graficzny Jerzy Gruchot, Wojciech Koss / Full Metal Jacke, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2021

2. | Fragment aranżacji sali ekspozycyjnej, fot. Joanna Jaśkiewicz, 2021

z modela – których dużą kolekcję posiada warszawskie muzeum. Opowieść o Anie Bilińskiej w Académie Julian zyskała bardziej uniwersalny wymiar przez wprowadzenie do tej części wystawy prac innych uczennic, a także archiwalnych fotografii i dokumentów. W jednej z sal odtworzono nawet szkolną pracownię, wykorzystując jej oryginalne wyposażenie „pozwalające odtworzyć kreatywną atmosferę tego miejsca” – jak pisała jedna z kuratorek¹. Działalność Académie

1 | *Artystka* 2021b.

Julian to temat zdecydowanie wart dokładniejszego zgłębienia. Założona przez Rodolphe'a Juliana akademia była jedną z nielicznych szkół artystycznych, które przyjmowały kobiety i oferowały im program studiów zbliżony do realizowanego w męskich pracowniach. Początkowo nauka była nawet koedukacyjna, ale szybko zrezygnowano z tego rewolucyjnego pomysłu pod presją oburzonego społeczeństwa. Przez lata szkoła przyciągała młode artystki z wielu krajów, w tym także Polki. Uczennice wspólnie pracowały, nawiązywały przyjaźnie i wkraczały do świata profesjonalnej sztuki. Były zachęcane przez profesorów do udziału w wystawach, będących w XIX wieku jedyną drogą do budowania swojej pozycji zawodowej. Dzięki wyeksponowaniu tych wątków opowieść o Bilińskiej zmieniła się w narrację o sytuacji kobiet w sztuce w czasach, gdy twórczość artystyczną powszechnie uznawano za dziedzinę wyłącznie męską, a największym komplementem dla malarki mógł być „brak kobiecości” jej prac.

Kolejną część wystawy, poświęconą dojrzałej twórczości Bilińskiej, nie bez powodu otwierał jej słynny *Autoportret* z 1887 roku (Muzeum Narodowe w Krakowie). Obraz, namalowany w czasie głębokiego kryzysu w życiu osobistym, stał się dla niej przepustką do kariery po tym, gdy został nagrodzony medalem trzeciej klasy na Salonie. W kolejnych latach artystka pokazała go jeszcze na kilku innych wystawach (m.in. w Krakowie, Lwowie, Warszawie, Monachium i na Wystawie Światowej w Paryżu w 1889 roku), wszędzie spotykając się z entuzjastycznym przyjęciem. Zapewniło jej to rozgłos i przyływ zamówień na portrety.

To właśnie olejne i pastelowe podobizny dominowały w dalszej części ekspozycji. Wśród nich szczególną uwagę zwracał imponujący *Portret rzeźbiarza George'a Greya Barnarda* z 1890 roku (State Museum of Pennsylvania) namalowany na zlecenie amerykańskiego kolekcjonera i mecenasa Alfreda Corninga Clarka. Obraz, który spotkał się z entuzjastycznymi recenzjami po pokazie na Salonie, polskim badaczom przez lata znany był tylko z czarno-białej reprodukcji. Obok niego umieszczono wypożyczony z Musikinstrumenten-Museum w Berlinie *Portret młodego pianisty Józefa Hofmanna* – kolejne zamówienie Clarka. Mimo że był najdrożej sprzedaną pracą Bilińskiej, to został przyjęty znacznie chłodniej niż wizerunek rzeźbiarza.

Inną, sporą grupą prac były pastele o charakterze rodzajowym, często przedstawiające tzw. typy ludowe. Bilińska chętnie sięgała po ukraiński strój ludowy, który kojarzył jej się z dzieciństwem, a zarazem odpowiadał gustom zachodnioeuropejskiej publiczności poszukującej „egzotyki”. Na wystawie ten typ prac reprezentowały m.in. dwa wielkoformatowe pastele z 1891 roku podejmujące motyw macierzyństwa (Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego i Muzeum Narodowe w Warszawie).

Zupełnie inne oblicze Bilińskiej ujawniają pejzaże jej autorstwa. Niewielkie, w formatach poręcznych do pracy w plenerze, powstawały głównie podczas

pobytów malarki nad morzem – w Pourville w Normandii oraz w bretońskich miejscowościach, takich jak Beg-Meil czy La Rochelle. Malowane są znacznie swobodniej, niż prace wykonywane na zamówienie lub z myślą o pokazywaniu na wystawach. Ta prywatna część twórczości pokazuje Bilińską jako artystkę wrażliwą na światło i uważną obserwatorkę przyrody. Na te walory wskazywali również krytycy komentujący nieliczne wystawy pejzaży malarki. Ostatnia z nich odbyła się tuż przed jej śmiercią, na początku 1893 roku, w warszawskim Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych.

Klamrą niejako zamykającą wystawę był drugi *Autoportret* Bilińskiej (Muzeum Narodowe w Warszawie) usytuowany w amfiladzie *vis-à-vis* obrazu z 1887 roku. Zamówił go hrabia Ignacy Korwin-Milewski do swojej kolekcji złożonej z portretów własnych najwybitniejszych współczesnych malarzy polskich. Bilińska była jedyną kobietą zaproszoną do tego grona. Obraz nigdy nie został dokończony, pracę przerwała choroba i przedwczesna śmierć artystki 8 kwietnia 1893 roku.

Warto wspomnieć o bogatym programie towarzyszącym wystawie, w tym międzynarodowej konferencji „Wspólnoty, kariera, migracje – artystki w ostatnich dekadach XIX wieku” (8–9 października 2021), w której wzięły udział m.in. Frances Borzello czy Griselda Pollock. Zapis wydarzenia dostępny jest na kanale YouTube muzeum².

Imponujące wrażenie robi katalog wydany przy okazji wystawy³. Otwierają go cztery eseje, które – podobnie jak cała ekspozycja – osadzają historię Bilińskiej w szerszym kontekście sytuacji artystek w końcu XIX wieku. W pierwszym z nich Renata Higersberger dość szeroko omawia działalność Académie Julian. W kolejnym, zatytułowanym *Malarka Salonu. Strategie wystawowe i artystyczne Anny Bilińskiej*, Agnieszka Bagińska analizuje sposoby budowania własnej pozycji zawodowej przez malarkę. Rachel Mader skupia się z kolei na zjawisku profesjonalizacji artystek w końcu XIX wieku. Ostatni esej, autorstwa Agnieszki Morawińskiej, koncentruje się na problematyce statusu kobiet w świecie sztuki. Główną i najobszerniejszą część publikacji stanowi katalog wszystkich dzieł Bilińskiej opracowany przez Agnieszkę Bagińską, Małgorzatę Heymer i Renatę Higersberger. Obejmuje on również prace znane wyłącznie z reprodukcji albo wzmianek w notatkach czy katalogach wystaw. Wielu obiektom towarzyszą wyczerpujące noty. Takie kompendium zbierające wszystkie dostępne informacje o twórczości Bilińskiej będzie z pewnością bezcennym materiałem dla badaczy i być może przyczyni się do zidentyfikowania miejsca pobytu kolejnych obrazów artystki, dziś zapewne rozsianych po kolekcjach prywatnych na całym świecie. Publikacja obejmuje

2 | KONFERENCJA NAUKOWA 1; KONFERENCJA NAUKOWA 2.

3 | *Artystka* 2021a.

ponadto kalendarium życia i twórczości malarki, listę wystaw, w których brały udział jej dzieła i rozbudowaną bibliografię.

Anna Bilińska to z pewnością postać, która zasługuje na miejsce w historii sztuki – nie tylko jako malarka, ale także jako pierwsza Polka, która odniosła międzynarodowy sukces artystyczny. Ciesząca się ogromną popularnością wystawa w Muzeum Narodowym w Warszawie niewątpliwie w jakimś stopniu przywróciła jej tę pozycję – także poza wąskim gronem specjalistów. Przez niemal 130 lat po swojej śmierci Bilińska nie doczekała się żadnego poważnego opracowania swojego dorobku. Towarzyszący warszawskiej ekspozycji katalog wypełnia tę lukę i to zawiązką, stanowiąc bezcenne źródło do dalszych badań nad życiem i twórczością artystki.

Bibliografia

- Artystka 2021a – *Artystka. Anna Bilińska 1854–1893*, red. Agnieszka Bagińska, Renata Higersberger, Warszawa 2021.
- Artystka 2021b – *Artystka. Anna Bilińska (1854–1893). 6 czerwca – 10 października 2021. Muzeum Narodowe w Warszawie*, <https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/artykuly/311> [dostęp: 27.10.2021].
- KONFERENCJA NAUKOWA 1 – KONFERENCJA NAUKOWA / *Wspólnoty, kariera, migracje – artystki w ostatnich dekadach XIX wieku* [1], <https://www.youtube.com/watch?v=wTrAr61JBRg> [dostęp: 27.10.2021].
- KONFERENCJA NAUKOWA 2 – KONFERENCJA NAUKOWA / *Wspólnoty, kariera, migracje – artystki w ostatnich dekadach XIX wieku* [2], <https://www.youtube.com/watch?v=nv6y4p6JJ6s> [dostęp: 27.10.2021].